

Uskonnonopetuksen merkitys suomalaisessa peruskoulussa ja lukiossa

ISMO PELLIKKA, TIMO TOSSAVAINEN JA ANTTI JUVONEN

ismo.pellikka@uef.fi

Itä-Suomen yliopisto, soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen laitos

Yhteenvedo

Tässä artikkelissa tarkastellaan tyttöjen ja poikien välisiä eroja heidän mieltymyksissään, kiinnostuksissaan ja käsityksissään uskonnon opiskelun tärkeydestä ja hyödyllisyydestä. Tutkimus on osa laajaa kansainvälistä monitieteistä motivaatiotutkimushanketta. Mukana oli yhteensä 1654 vastaajaa peruskoulun 5-9 luokilta ja lukiosta. Aineisto kerättiin Ecclesin ja Wigfieldin odotusarvoteoriaan perustuvalla internetpohjaisella kyselylomakkeella. Aineistomme perusteella tyttöjen ja poikien välillä ei ole suuria eroja uskonnonopiskelijoina; suuremmat erot motivaation eri osa-alueilla liittyvät luokka-asteeseen kuin sukupuoleen. Uskonto koetaan kiinnostavammaksi ja hyödyllisemmäksi yläkoulussa kuin lukiossa, ja se on myös suositumpi yläkoulussa. Tytöille uskonto on kuitenkin jonkin verran tärkeämpi kuin pojille. Myös tyttöjen käsitys hyvydestään uskonnon opiskelijoina vaihtelee luokka-asteiden välillä enemmän kuin poikien. Havaittujen erojen vaikutuskoko vaihteli pienestä keskisuuriin.

Avainsanat

Motivaatio opiskeluun, opetuksen merkityksellisyys, uskonto.

Johdanto

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että opiskelumotivaatiolla on suora yhteys akateemiseen suoritukseen. Opiskelijoiden opiskelumotivaatio perustuu käsityksiin oppiaineen kiinnostavuudesta, tärkeydestä, hyödyllisyydestä ja halukkuudesta ponnistella tavoitteidensa saavuttamiseksi, ja myös uskomukset menestyksestä ovat osa heidän motivaatorakennettaan. (esim. Wigfield & Eccles, 2000). Tässä artikkelissa tarkastelemme 5.-9. luokkalaisten ja lukiolaisten motivaatiota opiskella ensisijaisesti evankelisluterilaista uskontoa.

Evankelisluterilaisen uskonnon tutkimisen suurimmaksi ongelmaksi onkin todettu se, että opetuksen relevanssi ei aina toteudu. (Kallioniemi 2007, 48.) Evankelis-luterilaisen uskonnon opiskelu on

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

relevanttia silloin, kun se antaa oppijalle aineksia oman identiteetin rakentamiseen ja kun se on yhteydessä koko persoonallisuuden kehittämiseen.

Hannele Niemen mukaan pelkästään akateemisen sisällön korkea laatu ei tee uskonnon opiskelusta merkitykselliseksi. Oppimiseen vaikuttaa myös se, miten tärkeäksi ja merkitykselliseksi opiskelua pidetään ja voiko opiskelu jopa luoda oppijalle uusia näkökulmia kokea oma elämä merkitykselliseksi ja mielekkääksi. Tähän, affektiiviseen merkityksellisyyteen, kuuluu oppijan kiintymys ja myönteinen suhtautuminen opiskeluun ja oppimiseen (Niemi 1991, 13-15).

Aiheen laajuuden vuoksi rajoitumme seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1. Mitä eroja tyttöjen ja poikien välillä on siinä, pitävätkö he uskonnon opiskelusta, ovatko he kiinnostuneita aiheesta ja pitävätkö he sitä tärkeänä ja hyödyllisenä?*
- 2. Tuntevatko tytöt ja pojat olevansa yhtä hyviä oppimaan sitä?*

Tutkimuksemme on osa laajaa kansainvälistä tutkimushanketta, jossa tutkittiin ala- ja yläkoululaisten motivaatiota useimmissa koulussa opetettavissa oppiaineissa (McPherson & O'Neill, 2010). Hankkeen pääpaino oli musiikin opiskelumotivaation tutkimisessa suhteessa muihin kouluaineisiin, mutta aineisto soveltuu myös muiden oppiaineiden opiskelumotivaation itsenäiseen analysointiin. Tässä artikkelissa raportoidut tulokset ovat uusia.

Teoreettinen viitekehys

Kyselyaineiston keräämisessä käytetty lomake perustuu Ecclesin ja Wigfieldin odotusarvoteoriaan (esim. Eccles et al., 1983; Wigfield & Eccles, 2000), jonka mukaan opiskelumotivaatio muodostuu yksilön menestysodotuksista ja hänen menestykselleen asettamistaan arvosta.

Odotusarvoteorian mukaan henkilökohtaiset tehtävääroinnit voidaan jakaa neljään osaan: 1) tehtävässä onnistumisen tärkeys itselle, ts. tärkeys, saavutusarvo, 2) sisäisen motivaation arvo, ts. kiinnostusarvo, 3) tulevien tavoitteiden saavuttamiseen liittyvä arvo, ts. hyödyllisyys, hyötyarvo,

McPhersonin ja O'Neillin kansainvälisestä tutkimuksesta saatujen tietojen vuoksi teoreettinen kehyksemme poikkeaa Niemen (1991) käyttämästä kehyksestä, mutta affektiivisen merkityksellisyyden voidaan kuitenkin tulkita kattavan kolme ensimmäistä edellä mainituista arvoista, nimittäin saavutukset, kiinnostuksen ja hyödyn.

Erasmus+

IRENE
Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Tutkimusmenetelmät ja tiedot

Tutkimusaineistomme kerättiin alun perin osana laajempaa kansainvälistä tutkimusta, jossa tehtiin vuosina 2007-2008 aihekohtainen motivaatiokysely yli 24 000 osallistujalle. Se toteutettiin kahdeksassa maassa (Brasilia, Kiina, Hongkong, Israel, Korea, Meksiko, Suomi ja Yhdysvallat). Suomalaisia vastaajia oli yhteensä 1654.

Käytännössä tiedot kerättiin Internetissä olevalla kyselylomakkeella. Linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin sähköpostitse kaikkiin Suomen kouluihin, joiden sähköpostiosoite oli käytettävissä. Vastauksia saatiin 29 paikkakunnalta eri puolilta Suomea. Otoksen voidaan siis katsoa olevan ositettu otos. Vastausten kokonaismäärän ja paikkakuntien maantieteellisen jakauman perusteella otoksen voidaan katsoa kuvastavan melko kattavasti suomalaisten koululaisten ajatuksia.

Kyselylomakkeessa oli yhteensä 36 kysymystä jokaisesta aineesta. Vastaajat antoivat mielipiteensä näistä väittämistä viisiportaisella Likertin asteikolla (1 = "En pidä lainkaan", 2 = "Pidän melko vähän", 3 = "Neutraali", 4 = "Pidän melko paljon", 5 = "Pidän erittäin paljon"). Lisäksi luottamusta menestykseen kysyttiin 11-portaisella prosenttiasteikolla.

Kaikkia motivaation osa-alueita mitattiin useilla Likert-asteikollisilla kysymyksillä. Samaan motivaation osa-alueeseen liittyvien vastausten yhteneväisyyttä kuvaavat Cronbachin alfa-kertoimet olivat kaikissa tarkastelemissamme tapauksissa yli 0,8 (maksimiarvo, eli täydellistä yhteneväisyyttä kuvaava luku on 1), joten mittarin sisäistä johdonmukaisuutta voidaan pitää melko korkeana.

Tulokset

Kuten aiemmat tutkimukset osoittavat, uskonto ei ole suosituimpia aiheita. Jos kaikki oppiaineet olisivat yhtä suosittuja asteikolla 1-9 (1 = suosituin ja 9 = vähiten suosittu), kunkin oppiaineen keskiarvon pitäisi olla tasan 5. Tässä aineistossa uskonnon keskiarvo on 6,51, mikä on huonoin keskiarvo kaikista mukana olevista oppiaineista. Suosituin oppiaine on liikunta (3,61).

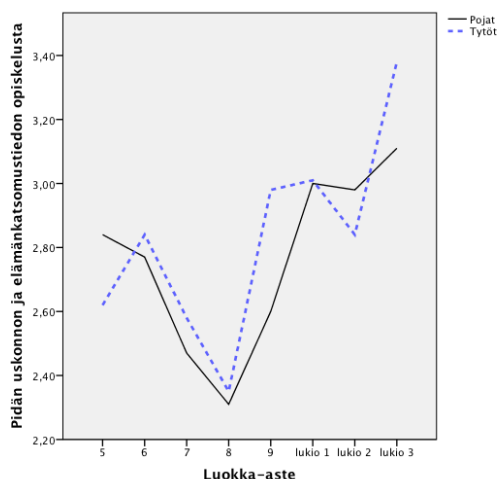
Kuviossa 1 esitetään tyttöjen ja poikien vastausten keskiarvot eri luokka-asteilla, kun heiltä kysyttiin heidän mieltymystään uskonnon opiskeluun viisiportaisella asteikolla. Kuvion huomionarvoisia piirteitä ovat uskonnon harrastamisen jyrkkä väheneminen yläkouluun siirryttäessä ja se, että tytöillä harrastaminen alkaa lisääntyä kahdeksannen ja yhdeksännen luokan välisenä aikana, kun taas pojilla vasta peruskoulun loppuvaiheessa. Yläkoulussa tyttöjen sitoutuminen vaihtelee enemmän kuin poikien. Arvosanojen keskiarvojen erojen merkitsevyyden suuruus $f^2 = 0,059$ (efektikoko) on nyt keskisuuri.

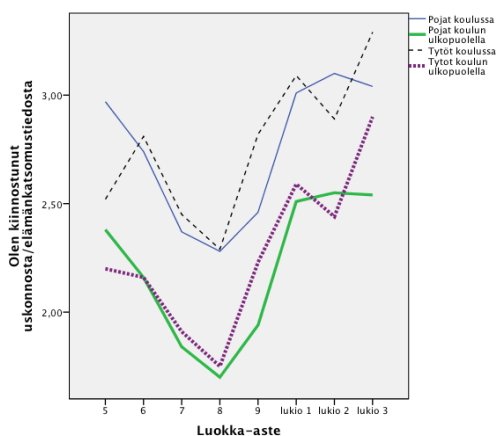
The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Kuvio 1: Uskonnon opiskelun suosiminen eri luokka-asteilla ("luokka-aste") (n=1648). X-akseli = luokka-aste; luokat 5-9 peruskoulu, luokat 1-3 lukio. Y-akseli = mieltymys uskonnon opiskeluun eri luokka-asteilla.

Kuvio 2: Tyttöjen ja poikien kiinnostus uskontoa kohtaan koulussa ja koulun ulkopuolella (n=1651). X-akseli = luokka-aste; luokat 5-9 yläaste, luokat 1-3 lukio. Y-akseli = tyttöjen ja poikien kiinnostuksen taso uskontoa kohtaan koulussa ja koulun ulkopuolella.

Kuviosta 2 käy ilmi, kuinka kiinnostuneita uskonnosta ollaan koulussa ja koulun ulkopuolella. Tulokset on jälleen eritelty sukupuolen ja luokka-asteen mukaan. Tämä osoittaa, että tyttöjen ja poikien välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa. Kummassakaan ryhmässä kiinnostus

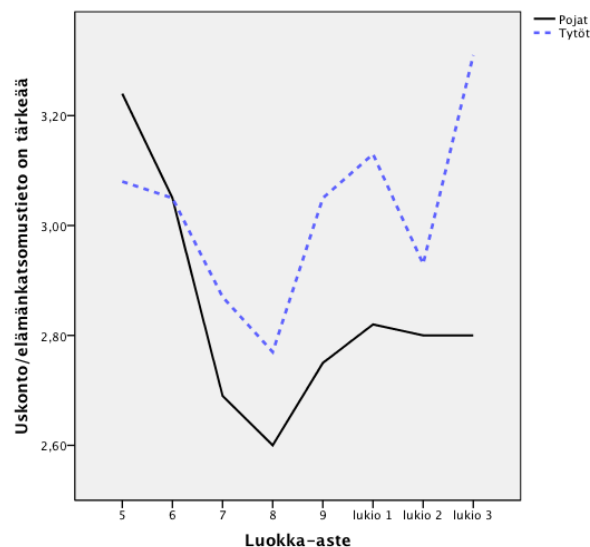
KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

oppiaineeseen vähenee melko jyrkästi yläkouluun siirryttäessä, mutta tytöillä se nousee jälleen noin vuotta aikaisemmin kuin pojilla. Toisaalta poikien kiinnostus on tyttöjä vakaampaa lukioiässä.

Jos näiden kahden muuttujan, mieltymyksen ja oppiaineen kiinnostuksen, keskiarvot yhdistetään yhteiseksi summamuuttujaksi, havaitaan erittäin tilastollisesti merkitsevä ero peruskoulun (2,59) ja lukion (3,04) välillä ($t(1650)=7,87$; $p<0,001$). Keskiarvojen eroon liittyvä vaikutuksen suuruus on nyt keskisuuri ($d = 0,42$).

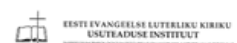
Kuviossa 3 esitetään yhteenveto siitä, miten tärkeäksi tytöt ja pojat kokevat uskonnon. Kuvassa oleva muuttuja on kolmen erillisen Likertin asteikon summamuuttuja.

Kuvio 3: Uskonnon koettu merkitys eri luokka-asteilla (n=1652). X-akseli = luokka-aste; luokat 5-9 peruskoulu, luokat 1-3 lukio. Y-akseli = uskonnon koettu merkitys eri luokka-asteilla.

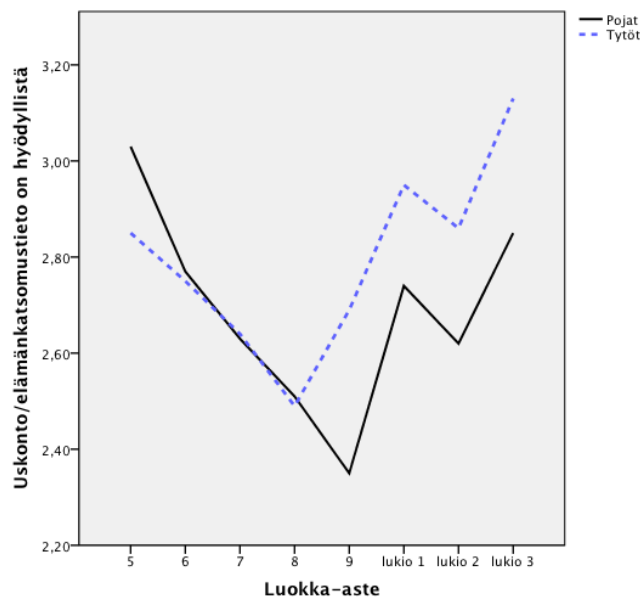
Poikien kokemuksen mukaan uskonto on tärkeä vielä peruskoulun lopussa, mutta ei enää sen jälkeen. Ero ala-asteen luokkien keskiarvon (3,14) ja keskiarvon (2,71) välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($t(709)=5,01$; $p<0,001$). Tyttöjen käsitykset oppiaineen tärkeydestä vaihtelevat hieman enemmän, mutta lukiossa ja erityisesti sen lopussa he pitävät sitä vähintään yhtä tärkeänä kuin viidennellä luokalla.

Kuvio 4: Käsitys uskonnon hyödyllisyydestä eri luokka-asteilla (n=1641). X-akseli = luokka-aste; luokat 5-9 yläaste, luokat 1-3 lukio. Y-akseli = käsitys uskonnon hyödyllisyydestä eri luokka-asteilla.

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Kuviossa 4 esitetään neljän Likert-asteikolliseen hyödyllisyysväittämään vastaukset yhdellä summamuuttujalla. Siitä käy ilmi, että tyttöjen ja poikien käsitykset uskonnon hyödyllisyydestä noudattavat hyvin samanlaista kaavaa kuin edellisissä kuvioissa: murrosiän alkaessa oppiaineen kielteinen arvostelu lisääntyy ja ylempillä luokilla olevat tytöt kokevat oppiaineen hyödyllisyyden vuotta aikaisemmin.

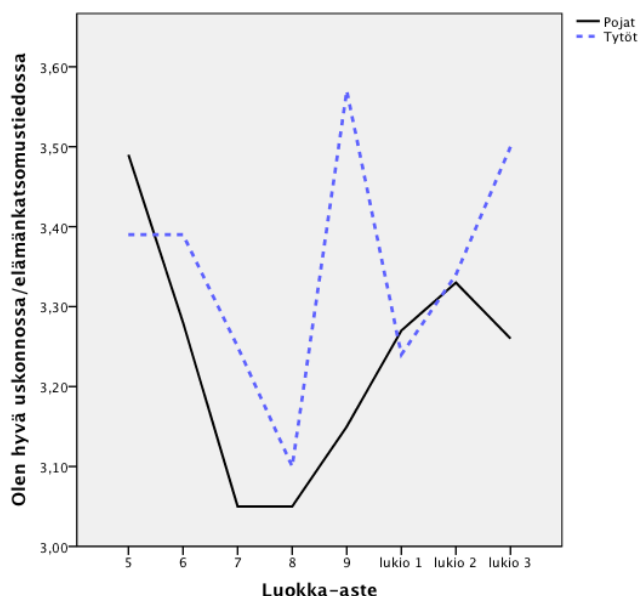
Toinen tutkimuskysymyksemme liittyi oppilaiden käsityksiin kyvystä. Kuviossa 5 esitetään yhteenveto kahdesta tätä kuvaavasta Likert-asteikollisesta muuttujasta.

Tämä muuttuja kuvastaa myös murrosiän alkamista ja tyttöjen käsitysten hieman suurempaa vaihtelua. Tyttöjen osalta efektikoko on kuitenkin edelleen melko pieni ($f^2 = 0,028$). Jos tyttöjä ja poikia tarkastellaan luokka-asteesta riippumatta, tyttöjen keskiarvo (3,33) on tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin poikien keskiarvo (3,21) ($t(1647)=2,92$; $p<0,01$). Tämä ero selittyy erityisesti eroilla peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen päättämisaikoina. Peruskoululaisten ja lukiolaisten välillä ei kuitenkaan ole tässä suhteessa merkittävää eroa.

Kuvio 5: Tyttöjen ja poikien käsitykset omasta hyvyydestään uskonnonopiskelijoina ($n=1652$). X-akseli = luokka-aste; yläasteen luokat 5-9, lukion luokat 1-3. Y-akseli = tyttöjen ja poikien käsitykset omasta hyvyydestään uskonnon opiskelijoina.

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Lopuksi analysoimme tyttöjen ja poikien vastaukset kahteen kysymykseen asteikolla (1-5 ja 0-100 %), joilla mitattiin, kuinka luottavaisia he olivat onnistumisensa suhteen uskonnonopiskelussa. Vastaukset olivat hyvin samankaltaisia kuin edellä.

Pohdinta

Miten tytöt ja pojat eroavat toisistaan uskonnonopiskelijoina? Vaikka havaitsimme joitakin tilastollisesti merkitseviä tai jopa erittäin merkitseviä eroja, aineiston suuren koon vuoksi erot tyttöjen ja poikien välillä ovat maltillisempia, sillä tulosten efektikoot olivat useimmiten keskisuuria. Itse asiassa jo pelkästään tätä voidaan pitää merkittävänä tuloksena, sillä tyttöjen ja poikien välillä on havaittu suuria todellisia eroja opiskelumotivaatiossa esimerkiksi matematiikassa (esim. Kupari, 2007).

Tässä tutkimuksessa merkittävimmät erot liittyvät opiskelijoiden ikään. Lukiolaiset ovat kiinnostuneempia uskonnosta ja pitävät siitä enemmän kuin peruskoululaiset (kuvio 2).

Rippikoulun vaikutus voi olla yksi selitys uskonnonharjoittamisen lisääntymiselle kahdeksannen luokan jälkeen. Kati Niemelän (2002) tutkimuksen mukaan rippikoulun käyminen muuttaa nuorten asenteita kristinuskoa kohtaan myönteisempään suuntaan. Rippikoulun käymisellä on selvä positiivinen vaikutus asenteisiin kristinuskoa kohtaan. Tämä asennemuutos ei kuitenkaan välttämättä ole kovin pitkäaikainen. (Niemelä, 2002, 183-184).

Erasmus+

IRENE
Innovative Religious Education NEtwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Kuvioiden 1, 2 ja 4 selitysmallina voidaan tarjota myös käytännönläheisempää sisältöä lukiota varten. Lukion uskonnonopetuksen tavoitteissa korostetaan ajattelutaitojen kehittämistä; oppilaiden tulisi pystyä arvioimaan uskontojen kulttuurisia vaikutuksia ja uskontoihin liittyviä kysymyksiä sekä hallitsemaan näihin taitoihin liittyvät keskustelutaidot. Osana tavoitetta on auttaa oppilaita kasvamaan ihmisinä. Lisäksi oppilaiden olisi hallittava uskonnollisen tiedon hankkimistavat ja kyettävä arvioimaan kriittisesti uskonnollista tietoa. Toisen asteen koulutuksessa pystytään paremmin käsittelemään tällaisia kysymyksiä.

On ilmeistä, että lukion opetussuunnitelmien sisältö vastaa lukiota paremmin sekä oppilaiden valmiuksia opiskella ainakin uskontoa että heidän tarvettaan löytää oman identiteettinsä rakentamisen kannalta merkityksellisiä sisältöjä (tästä problematiikasta ks. Niemi 1991, 84-86). Moraalin, etiikan ja eri uskomusjärjestelmien ja kulttuurien välisten suhteiden korostaminen uskonnon sisällössä näyttää vastaavan oppilaiden tarpeeseen itsenäiseen ja henkilökohtaiseen pohdintaan.

Kaiken kaikkiaan tuloksemme herättävät kysymyksen: onko jotain tehtävissä opiskelumotivaation tilapäiselle laskulle, joka koetaan yläluokilla? Olisiko mahdollista kytkeä koulujen uskonnonopetus vahvemmin nuorten arkikokemuksiin?

Lähdeluettelo

Eccles, J. S., Adler, T. F., Futterman, R., Goff, S. B., Kaczala, C. M., Meece, J. L. & Midgley, C. (1983). Expectancies, values, and academic behaviors. In J. T. Spence (Ed.) *Achievement and achievement motives*. San Francisco: Freeman, 75-146.

Kallioniemi, A. (2007.) Laadukas katsomusaineiden opetus. ("High quality teaching of religious studies.") Teoksessa A.Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) *Katsomusaineiden kehittämishaasteita. Opettajankoulutuksen tutkinno uudistuksen virittämää keskustelua*. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Julkaisuja 279. Yliopistopaino. Helsinki.

Kupari, P. (2007). Tuloksia peruskoulunuorten asenteista ja motivaatiosta matematiikkaa kohtaan PISA 2003 -tutkimuksessa. ("Results on attitudes and motivation towards mathematics among primary school students in PISA 2003.") *Kasvatus*, 38(4), 316-328.

McPherson, G. E. & O'Neill, S. (2010). Students' motivation to study music as compared to other school subjects: a comparison of eight countries. *Research Studies in Music Education* 32(2), 155-168.

The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Erasmus+

IRENE

Innovative Religious Education NETwork:
educating to the religious diversity

KA2 - Agreement Number: 2020-1-RO01-KA204-080071

Niemelä, K. (2002). Hyvä rippikoulu. Rippikoulun laatu ja vaikuttavuus. (“Good confirmation school. Quality and effectiveness of confirmation school.”) *Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A Nro 79*. Kirkon tutkimuskeskus. Tampere.

Niemi, H. (1991). Uskonnon didaktiikka. Oppilaista elämän subjekteja. (“Didactics of religion. Students as subjects of life.”) Keuruu.

Wigfield, A., & Eccles, J. S. (2000). Expectancy-value theory of achievement motivation, *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 68-81.

The European Commission's support for the production of this document does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the EC cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.